

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

JAPAN – Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer: situationen per den 31 december 2021

I. SAMMANFATTNING

Japan är en konstitutionell monarki och en parlamentarisk demokrati med flerpartisystem. Mänskliga rättigheter respekteras i hög utsträckning.

Rättsstatens principer upprätthålls väl. Domstolsväsendet är oberoende och välfungerande. Pressfriheten i landet har försämrats under det senaste årtiondet på grund av lagstiftning som lett till ökad själv censur inom journalistkåren.

Japan tillämpar dödsstraff. Efter två år utan avrättningar hängdes tre dödsdömda fångar i december 2021. Behandlingen av dödsdömda har kritiserats av bland annat FN:s kommitté mot tortyr. Kommittén har också riktat kritik mot Japans så kallade ersättningsfängelser, där misstänkta kan hållas häktade under lång tid i väntan på åtal. Även förhållandena i fängelser och förvar och polisens tillvägagångssätt under förhör har kritiserats.

Japan är ett ekonomiskt välmående land och levnadsstandarden är överlag hög. Utbildning och sjukvård är tillgängliga för alla och håller god kvalitet. Inkomstskillnaderna och den relativa fattigdomen har dock ökat under det senaste årtiondet.

Det japanska samhället präglas av patriarkala och könsstereotypa attityder som förblir ett hinder för jämställdhet. Diskriminering av kvinnor och sexuella trakasserier är vanligt förekommande, inte minst på arbetsmarknaden. Löneskillnaderna är stora och kvinnor är underrepresenterade i det politiska och offentliga livet. Delar av familjerättslagstiftningen diskriminerar mot kvinnor. Abort är tillåtet, men kräver skriftligt tillstånd av den förmodade fadern. Ett socialt stigma bidrar till att få sexualbrott anmäls och ännu färre leder till fällande dom.

Det finns inget förbud mot samkönade sexuella handlingar, men specifik lagstiftning som skyddar hbtqi-personers rättigheter saknas. Samkönade äktenskap är inte tillåtna, men ett växande antal städer tillåter registrering av samkönade partnerskap. Stödet i den allmänna opinionen för hbtqi-personers rättigheter växer stadigt och samtliga politiska partier förutom regeringspartiet LDP stöder samkönade äktenskap.

Flera former av diskriminering är förbjudna enligt lag, men Japan saknar en heltäckande antidiskrimineringslagstiftning.

Rätten till arbete skyddas i grundlagen, liksom rätten att förhandla kollektivt och att strejka. Arbetslösheten är mycket låg, men andelen arbetstagare som saknar fast anställning har stigit till 40 procent. Deltids- och korttidskontrakt innebär ofta betydligt sämre villkor, då många aspekter av japansk välfärd är knutna till en fast anställning.

Japan har ett mycket lågt flyktingmottagande och få asylansökningar beviljas. De långa asylsökningssprocesserna och förhållandena på förvarsanstalter för asylsökande och migranter har kritiserats. Det förekommer rapporter om overtidsarbete, tvångsarbete och övergrepp mot migranter. Social diskriminering av personer som tillhör nationella minoriteter och urfolk förekommer, trots vissa åtgärder, till exempel erkännandet av *ainu*-folket som ett urfolk 2018. Människohandel förekommer och drabbar särskilt kvinnor från minoritetsgrupper och migranter. Sexhandeln i landet är omfattande och inbegriper även sexuell exploatering av barn.

All kroppslig bestraffning av barn förbjöds 2020.

Japan har under pandemin infört förhållandevis få restriktioner och ingen nedstängning av samhället har genomförts. Inreserestriktioner har däremot infört i syfte att minska smittspridningen.

II. RÄTTSSTATENS PRINCIPER

Rättsstatens principer respekteras i allmänhet. Domstolarna är oberoende. Såväl nationella som internationella rättsliga avgöranden verkställs.

Rättsväsendet och tillsynsorganen har integritet och kan verka effektivt i förhållande till den verkställande makten.

Enskilda har tillgång till rättsväsendet och har möjlighet att utkräva ansvar av offentliga och privata aktörer. Myndigheters beslut kan överklagas. Ämbetsmän tillsätts och skiljs från sina ämbeten baserat på meriter och inte på godtyckliga grunder.

Korruption inom rättsväsendet, förvaltningen och andra viktiga samhällsfunktioner är ovanligt. Enskilda och företag som verkar i Japan löper låg risk att stöta på korruption. Landet rankas som nummer 18 av 180 granskade stater i *Transparency Internationals* index över upplevd korruption 2021 och som nummer 15 av 139 granskade stater i *World Justice Projects rättstatsindex* 2021. Placeringen är en indikation på att landet har väl fungerande institutioner och rättssäkra system för att pröva eventuella överträdelser.

Rättssäkerhet

Det rättsliga ramverket innehåller regler till skydd för rättssäkerheten. Det japanska rättssystemet betonar dock starkt vikten av erkännanden, som ligger till grund för en stor majoritet av fällande domar i brottmål. Polisen har lagstadgad rätt att genomföra förhör utan närvaro av den misstänktes advokat samt rätt att neka försvaret tillgång till bevismaterial. Förhör genomförs ibland under flera dagar i sträck, i upp till åtta timmar per dag. FN:s kommitté för mänskliga rättigheter har ifrågasatt rättssäkerheten i samband med förhör. Det japanska advokatsamfundet menar att framtvungade erkännanden förekommer. Polisen har under lång tid fått kritik för bristande dokumentationen av polisförhör. Under 2019 spelades endast cirka tre procent av alla förhör i samband med

brottsutredningar in. För brott med dödsstraff eller livstids fängelse på straffskalan, eller där ett brottsoffer mist livet, måste förhör spelas in.

Polisstyrkan är överlag välorganiserad och disciplinerad. Det förekommer sällan uppgifter om korruption inom polisväsendet. Däremot har brottsutredningar i fall som rör polisers övergrepp samt sexualbrott kritiserats för att vara bristfälliga. Polisen har även kritiserats för rasprofilering och för att i högre utsträckning stoppa och visitera personer med utländskt utseende än andra.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Inga uppgifter om straffrihet eller ansvarsfrihet förekommer.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Japan är en parlamentarisk demokrati med flerpartisystem och en konstitutionell monarki. Kejsaren är enligt grundlagen en symbol för staten och för folkets enighet men saknar politisk makt.

Politiska rättigheter är lagstadgade och respekteras överlag. Den politiska oppositionen kan verka fritt. Valen i Japan är fria och rättvisa och uppgifter om valfusk är ytterst ovanliga. Högsta domstolen har dock vid flera tillfällen förklarat japanska val icke-konstitutionella med anledning av att valkretsindelningen gör att röster från landsbygden ges tyngre vikt än röster från städer. Valkretsarna ändras löpande för att åstadkomma en mer proportionerlig representation, men diskrepansen kvarstår.

Parlamentet består av ett underhus och ett överhus. Det finns tre typer av val: val till underhuset som hålls vart fjärde år eller vid parlamentets upplösande, val till överhuset som hålls vart tredje år för att tillsätta hälften av ledamöterna samt lokala val som hålls vart fjärde år i landets prefekturer, städer och mindre samhällen. Det senaste valet till underhuset ägde rum i oktober 2021 och till överhuset i juli 2019. Nästa val till överhuset hålls i juli 2022.

Kvinnor är kraftigt underrepresenterade i landets regering och parlament. I parlamentets underhus är andelen kvinnor endast 9,7 procent (45 av 465

ledamöter) och i överhuset 23,1 procent (56 av 242 ledamöter). Av regeringens 21 ministrar är tre kvinnor. I Interparlamentariska Unionens (IPU) jämställdhetsranking, där andelen kvinnliga ledamöter i olika länders parlament jämförs, rankades Japan 2021 på plats 165 av 193 länder. 2018 års jämställdhetslag ålägger partierna att nominera ungefär lika många manliga som kvinnliga kandidater, men lagen har ännu inte fått önskad effekt.

Det civila samhällets utrymme

Civilsamhällesorganisationer kan fritt bedriva verksamhet i landet. Såväl inhemska som internationella människorättsorganisationer, liksom enskilda människorättsförsvarare, kan verka fritt och rikta kritik mot regeringen.

Civilsamhällesorganisationerna är dock relativt svaga och har ofta förhållandevis få medlemmar. Enligt organisationerna själva beror det bland annat på att det saknas en stark civilsamhälleskultur i Japan. De civilsamhällesorganisationer som finns är oftast aktiva på gräsrotsnivå och engagerar sig i lokala frågor. Få har lyckats etablera sig på nationell nivå.

Dialog mellan det civila samhället och myndighetsföreträdare förekommer, men det finns inga formella processer för konsultationer med civilsamhället i politiska beslutsprocesser.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Tortyr och annan grym och omänsklig behandling är förbjuden i lag. FN:s kommitté mot tortyr har dock kritiserat Japan för att landets lagstiftning saknar en heltäckande definition av tortyrbegreppet.

Fängelseförhållanden motsvarar internationell standard, men brister rapporteras. Oberoende inspektionskommittéer har dokumenterat bristfällig tillgång på hälso- och sjukvård inom fängelsesystemet. Vissa fångelser uppges sakna luftkonditionering under den mycket varma sommaren och tillräckliga värmesystem under vintern. Andra brister som lyfts fram är att kriminalvårdare ofta saknar utbildning om mänskliga rättigheter och att flera åtgärder behövs för att tillgodose äldres, hbtqi-

personers och personer med funktionsnedsättnings särskilda behov. Motsvarande kritik har även riktats mot landets ungdomsfängelser och mot de förvar där migranter och asylsökande hålls frihetsberövade.

Regeringen tillåter i allmänhet civilsamhällesorganisationer att besöka fängelser.

Människohandel förekommer. Kvinnor och personer som tillhör minoriteter är särskilt drabbade. Japan saknar ett heltäckande, lagstadgat förbud mot alla former av människohandel. Lagföring av handlingar som kan karaktäriseras som människohandel sker i stället inom ramen för straffbestämmelser om bland annat prostitution och människorov. Straffpåföljderna är ofta lindriga. En översynsmekanism har upprättats för att motverka att utlänningar som kommer till Japan via så kallade lärlingsprogram utnyttjas för tvångsarbete och sexuella övergrepp. Trots upprepade rapporter om tvångsarbete och exploatering av personer i lärlingsprogrammen har mekanismen ännu inte lett till att några offer för människohandel kunnat identifieras. Japan uppges heller inte ha vidtagit tillräckliga åtgärder för att motverka att agenter i ursprungsländerna tar ut överdrivna avgifter som försätter lärlingarna i skuld och gör dem sårbara för tvångsarbete.

Dödsstraff

Dödsstraff tillämpas för särskilt bestialiska mord och massmord. Åldersgränsen för dödsstraff är 18 år och avrättning sker genom hängning. Efter två år utan avrättningar hängdes tre dödsdömda fångar i december 2021. Mellan 2012 och 2018 ägde 36 avrättningar rum, varav 15 år 2018 då flera medlemmar av domedagssekten *Aum Shinrikyo* avrättades för att ha genomfört saringasattacken i Tokyos tunnelbana 1995. Vid utgången av 2021 var antalet personer som dömts till döden och väntar på avrättning 107.

Dödsdömda sitter på samma anstalter som andra interner men hålls ofta isolerade. Besök av anhöriga är strängt övervakade och möjligheterna till motion och annan sysselsättning, förutom religiösa ceremonier, är starkt begränsade.

Enligt lag ska avrättningar ske inom sex månader från det att domen vunnit laga kraft. I praktiken dröjer det ofta många år. Under denna tid har dödsdömda interner liten eller ingen kontakt med omvärlden, med undantag för fångvaktare och besök av anhöriga samt juridiska ombud. De långa perioderna av isolering har kritiserats av FN-kommittéer och civilsamhällesorganisationer. Japan har även kritiserats för att internerna inte informeras om tidpunkten för avrättning förrän några timmar innan avrättningen verkställs. Anhöriga och juridiska ombud får besked först efter verkställandet.

Dödsstraffet har fortsatt ett stort stöd i opinionen och frågan debatteras inte i någon större utsträckning. Flera civilsamhällesorganisationer arbetar dock aktivt mot dödsstraffet. 2016 tog det japanska advokatsamfundet ställning mot dödsstraffet.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

Lagen förbjuder godtyckliga frihetsberövanden och staten respekterar i allmänhet detta förbud.

Polisen kan hålla en person i upp till 23 dygn efter beslut av åklagare. Åklagaren kan därefter lägga till nya åtalspunkter. Sammantaget kan en misstänkt hållas häktad under mycket långa perioder då varje åtalspunkt möjliggör 23 dagars häktning. Förfarandet har kritiserats av lokala och internationella civilsamhällesorganisationer samt av juridiska experter.

Situationen för häktade har kritiserats. FN:s kommitté mot tortyr har bland annat kritiserat systemet med ersättningsfängelser (*daiyou kangoku*), som är celler på polisstationer där misstänkta kan hållas häktade under långa perioder i väntan på åtal och som inte lever upp till internationell standard.

Nuvarande lagstiftning stadgar inte någon borte tidsgräns för hur länge migranter och asylsökande kan hållas i förvar.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Yttrande-, press- och informationsfriheten, inklusive på internet, är grundlagsstadgad och respekteras relativt väl. Situationen har dock försämrats under senare år. I Reportrar utan gränser senaste

pressfrihetsindex låg landet på plats 71 av 180 granskade stater och bedöms ha påfallande problem. Rankningen är en klar försämring jämfört med 2010 då landet låg på plats elva.

En av de huvudsakliga orsakerna bakom den negativa utvecklingen anses vara lagstiftning som trädde i kraft 2014. Den aktuella lagen innebär att personer som avslöjar statshemligheter kan dömas till upp till tio års fängelse. Lagen har kritiserats för att den inte erbjuder något skydd för visselblåsare och för att den möjliggör för myndigheter att dölja obehagliga uppgifter. Ännu har ingen journalist fällts med hänvisning till lagen, men enligt samstämmiga uppgifter har den likväl lett till självcensur inom journalistkåren.

FN:s specialrapportör för åsikts- och yttrandefrihet har kritiserat systemet med så kallade journalistklubbar på ministerier, organisationer och företag. Systemet innebär att enbart medlemmar i journalistklubben får närvara vid presskonferenser, vilket begränsar möjligheterna för icke-medlemmar, bland annat utländska medier och frilansjournalister, att rapportera.

Det förekommer inga uppgifter om att staten skulle inskränka tillgången till eller bedriva olaglig övervakning av kommunikation på internet. Däremot har fenomenet med nätbaserade attacker och hatstormar från främst högnationalistiska internetanvändare uppmärksammats under senare år. Det bedöms finnas cirka 150 000 aktiva inom denna grupp, och upp till 1,2 miljoner passiva användare (1,5 procent av landets internetanvändare). Flera oppositionspolitiker, akademiker och journalister har utsatts för kraftiga hatstormar med rasistiska och misogyniska förtecken. Undersökningar visar att kvinnliga oppositionspolitiker är särskilt utsatta. Japan saknar lagstiftning mot hatbrott på nätet.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheten respekteras i allmänhet. Rätten att ansluta sig till politiska och fackliga organisationer skyddas i grundlagen. Demonstrationer tillåts. Fackföreningar verkar utan inskränkningar men organiseras inom företagen snarare än inom den industri där företaget verkar. Knappt 18 procent av den totala arbetsstyrkan är fackligt ansluten.

Japan har det näst högsta betyget, två, på den internationella fackliga samarbetsorganisationen *ITUC:s Global Rights Index* femgradiga skala, med anmärkningen att vissa offentliganställda, till exempel brandmän och kriminalvårdare, inte får ansluta sig till fackföreningar.

Religions- och övertygelsefrihet

Religions- och övertygelsefriheten respekteras i allmänhet. Grundlagen garanterar religionsfrihet för alla och klargör att religiösa organisationer inte får erhålla några förmåner från staten och att de inte får utöva något politiskt inflytande. Ingen får heller tvingas att delta i religiösa aktiviteter.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Rätten till arbete skyddas i grundlagen, liksom rätten att förhandla kollektivt och att strejka. Det finns inga uppgifter om att barnarbete förekommer.

Arbetslösheten är mycket låg, men 40 procent av arbetskraften arbetar deltid eller på korttidskontrakt. Det innebär att de saknar fast anställning, vilket ofta innebär betydligt sämre villkor, då många aspekter av japansk välfärd är knutna till arbetsgivaren. Premiärminister Kishida, som tillträdde oktober 2021, gick till val på att minska inkomstsklyftorna och höja lönerna samt förbättra arbetsvillkoren för denna grupp. 72 procent av alla kvinnor förvärvsarbetar. Mer än hälften av alla arbetande kvinnor har deltids- eller korttidskontrakt, en nästan dubbelt så hög andel som för män.

Brist på arbetskraft inom till exempel byggsektorn, äldrevården och jordbruket har lett till att den utländska arbetskraften i Japan har ökat till 1,72 miljoner personer (2,5 procent av den totala arbetskraften). Cirka 400 000 av dessa har kommit till Japan genom så kallade lärlingsprogram (*technical interns*) och utgör en särskilt utsatt grupp. Ofta vågar deltagarna i dessa program inte rapportera om våld, övergrepp eller exploatering av rädsla att förlora jobb och arbetstillstånd. Ett fall där en vietnamesisk man vid upprepade tillfällen mellan 2019 och 2021 misshandlades och trakasserades av japanska kollegor har lett till att

problemet med migrantarbetares villkor har uppmärksammats. Det japanska justitieministeriet har inlett en utredning av fallet, liksom av andra fall av övergrepp mot migrantarbetare.

Dödsfall på grund av överansträngning i arbetet, så kallad *karoushi*, har varit ett uppmärksammat problem i Japan sedan 1980-talet. Mycket övertidsarbete samt systematisk underrapportering av övertid är ett utbrett problem. Lärare och vårdpersonal tillhör de främsta riskgrupperna. Frågan om övertidsarbete och en krävande arbetskultur diskuteras intensivt, inte minst utifrån ett jämställdhetsperspektiv, men förändringar sker långsamt.

Japan har ratificerat sex av ILO:s åtta kärnkonventioner. Konventionerna om diskriminering (nr 111) och avskaffande av tvångsarbete (nr 105) har inte ratificerats. Genom det ekonomiska partnerskapsavtalet mellan EU och Japan som undertecknades i juli 2018 har Japan åtagit sig för att verka för att ratificera även dessa två konventioner. I juni 2021 antog parlamentet en motion att vidta förberedande juridiska åtgärder för att möjliggöra en ratificering.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Medellivslängden i Japan är 87,7 år för kvinnor och 81,6 år för män, vilket är högst i världen. Hälso- och sjukvården är väl utbyggd och tillgången till vård är god. Den psykiatriska vården håller dock en förhållandevis låg kvalitet och det sociala stigmat kring psykisk ohälsa stort. Mödra- och barnadödligheten är mycket låg. Spädbarnsdödligheten är 1,82 per 1 000 födselar, bland de lägsta i världen. Abort är tillåtet men kräver godkännande från kvinnans partner och omfattas inte av den allmänna sjukförsäkringen.

Landets sjukförsäkringssystem omfattar samtliga medborgare. Den allmänna sjukförsäkringen innebär att staten står för 70 procent av kostnaderna och patienten för de resterande 30 procenten. För äldre personer minskas egenavgifterna stegvis. Vidare finns en form av högkostnadsskydd som ska motverka att sjukvårdsavgifterna blir för höga i förhållande till ett hushålls inkomster.

Rätten till utbildning

Rätten till utbildning är grundlagsskyddad. Den obligatoriska nioåriga grundskolan är avgiftsfri, men kostnader för skolutflykter, skoluniformer och annan utrustning tillkommer. Kommunala gymnasieskolor är avgiftsfria för de flesta barn, men höginkomsttagare måste betala en viss avgift för sina barns gymnasiestudier. Det finns många privata grund- och gymnasieskolor som är tillgängliga för de som har råd att betala de ofta mycket höga terminsavgifterna.

Så gott som samtliga elever i grundskolan går vidare till gymnasiet. Omkring 58 procent av gymnasieeleverna går vidare till högre utbildning. Könsfördelningen är jämn, även om stora skillnader finns inom vissa specifika ämnen. Sommaren 2018 uppdagades att ett prestigefyllt universitet i Tokyo systematiskt hade manipulerat resultaten från inträdesprov under flera år i syfte att hålla andelen kvinnliga studenter nere, vilket fick stor medial uppmärksamhet.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Japan rankas på plats 19 av 189 länder i UNDP:s index över mänsklig utveckling. I allmänhet lever människor materiellt sett väl, med god tillgång till boende och arbete. Sjukvård och utbildning är tillgängliga för alla och håller hög kvalitet. Ensamstående föräldrar och pensionärer har dock ofta svårt att få ekonomin att gå ihop. Inkomstskillnaderna och den relativa fattigdomen har ökat under senare år. Socioekonomiska skillnader finns, särskilt mellan storstäder och landsbygd samt mellan fastanställda och korttids- eller deltidsanställda. Under pandemin har minskad konsumtion och turism drabbat korttids- och deltidsanställda särskilt hårt, särskilt inom hotell- och restaurangbranschen. Generellt sett har kvinnor lägre lön och lägre pension än män och en stor andel av Japans fattigpensionärer är kvinnor.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Grundlagen garanterar allas likhet inför lagen och förbjuder diskriminering bland annat på grund av kön. Det finns en särskild lag som reglerar könsbaserad diskriminering på arbetsmarknaden. Lagen saknar

dock en tydlig definition av begreppet könsbaserad diskriminering som inkluderar direkt och indirekt diskriminering i både den offentliga och privata sektorn.

FN:s kommitté för avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor har kritiserat Japan för förekomsten av direkt diskriminerande bestämmelser i landets civil- och familjerätt. Enbart kvinnor är exempelvis förhindrade att gifta om sig under en viss tidsperiod efter en skilsmässa och faderskap för barn födda inom 300 dagar efter en skilsmässa tilldöms automatiskt kvinnans tidigare make. Ett förslag till lagändringar har tagits fram och förväntas antas under 2022. En ny lag som höjer äktenskapsåldern för kvinnor från 16 till 18 år, samma som för män, antogs 2021 och träder i kraft 1 april 2022.

Andelen kvinnor som förvärvsarbetar har ökat över tid, men färre än hälften av alla arbetande kvinnor är heltidsanställda. Omkring 60 procent av alla japanska kvinnor lämnar sitt jobb efter att ha fött sitt första barn och andelen kvinnor med barn under sex år som arbetar är den lägsta bland OECD-länderna. Faktorer som bidrar till detta är en arbetskultur med förväntningar på långa arbetsdagar, liksom stereotypa könsroller där kvinnan anses ha huvudansvaret för barn och hushållsarbete.

Lagstiftning tillåter inte ett gift par att ha olika efternamn, vilket har kritiserats av civilsamhällesorganisationer. Giftna par kan välja antingen kvinnans eller mannens namn, men i 96 procent av fallen väljs mannens namn. Konservativa politiker inom regeringspartiet LDP blockerar en lagändring.

Sexuella trakasserier och diskriminering av kvinnor är vanligt förekommande i arbetslivet. Vidare är det japanska lönesystemet, som premierar ålder och antal år tillbringade inom samma företag, ofördelaktigt för kvinnor som har varit borta från arbetet i samband med barnafödande. År 2020 var löneskillnaden mellan män och kvinnor den tredje högsta bland OECD-länderna.

Kvinnor är underrepresenterade i politiken. Samhällsinstitutioner och näringsliv domineras av män. Socialförsäkrings- och skattesystem utgår från familjen som enhet, snarare än individen. Systemets utformning

gynnar familjer med en familjeförsörjare, vilket undergräver ekonomiska incitament för kvinnor att förvärvsarbeta. Regeringen har konkreta jämställdhetsmål, exempelvis i fråga om andelen kvinnor i ledarpositioner i näringslivet och i politiska församlingar, men effektiva åtgärder för att nå målen saknas.

Det finns ett tabu kring sexualbrott. På grund av socialt stigma är det ovanligt att våldtäkter och andra sexualbrott anmäls. När så ändå sker uppges polisen ofta vara ovilliga att ta emot anmälningarna med hänvisning till att de är svåra att utreda. Åklagare förväntas ofta bevisa att offret gjort motstånd. I ett uppmärksammat fall 2019 friades en pappa som åtalats för att ha våldtagit sin 19-åriga dotter eftersom åklagaren inte kunde bevisa att offret gjort motstånd. Domen ledde till kraftiga protester. Regeringen har därefter stärkt utbildningsinsatserna om sexualbrott, förbättrat stödet till offer och genomfört brottsförebyggande åtgärder riktade mot återfallsförbrytare.

Antalet anmälningar och samtal till hjälplinjer om våld i nära relationer ökade redan åren före pandemin. Ökningen har tilltagit under pandemin, då hemarbete blivit vanligare.

Eftersom abort inte omfattas av den allmänna sjukförsäkringen beror möjligheten till abort på kvinnans eller flickans ekonomiska situation. För att genomföra abort krävs ett skriftligt godkännande av kvinnans partner. För ogifta kvinnor och flickor gäller att godkännande ska erhållas från den förmodade fadern. Tillämpningen av lagen för ogifta kvinnor och flickor varierar från vårdgivare till vårdgivare, men ofta nekas abort utan godkännande från den förmodade fadern även i fall av våldtäkt eller sexuella övergrepp.

Trots att prostitution är olagligt finns en mycket omfattande sexhandel, som också omfattar människohandel. Offren kommer främst från Kina och andra länder i Asien samt från Östeuropa och Latinamerika. De luras till Japan med löften om arbete i exempelvis restaurang eller fabrik, men tvingas sedan till arbete på bordeller, barer och eskortföretag. Under pandemin har Japans stränga inreseregler medfört att antalet nya offer minskat. FN:s kommitté för avskaffande av diskriminering mot kvinnor har rapporterat att tvångsarbete och sexuella övergrepp även drabbar vissa

utländska kvinnor som kommer till Japan via de statliga lärlingsprogrammen. Övergreppen sker efter att kvinnorna fråntagits sina pass och hotats med att skickas hem.

Barnets rättigheter

Grundlagen förbjuder exploatering av barn och barnets rättigheter skyddas överlag i lagstiftningen. Sexuell exploatering av barn förekommer dock i olika former. Förbudet mot prostitution har många kryphål och tonårsprostitution av framförallt flickor förekommer. Det finns också en växande marknad för så kallad *joshi kousei*-verksamhet där minderåriga flickor i gymnasieålder utför tjänster som massage eller dating. Det finns en koppling mellan sådana verksamheter och prostitution. Distribution och innehav av barnpornografi är olagligt men lagen omfattar inte barnpornografiskt innehåll i tecknade serier.

All kroppslig bestraffning av barn förbjöds 2020. Medvetenheten om våld mot barn har ökat och antalet fall som rapporteras har stigit under flera år. Under pandemin har ökningen tilltagit och under 2020 och 2021 rapporterades drygt 100 000 fall av misstänkt barnmisshandel till sociala myndigheter, en uppgång med 20 procent jämfört med 2018. Enligt lagen om förebyggande av barnmisshandel är myndigheter, läkare och lärare skyldiga att rapportera fall där barn misstänks fara illa. Lagen ger sociala myndigheter rätt att förbjuda föräldrar som allvarligt misshandlar sina barn att ha kontakt med dem. Kroppsliga bestraffningar inom junioridrott har pekats ut som ett allvarligt problem. I juni 2020 publicerades en rapport som visade på utbredd, systematisk användning av kroppslig bestraffning inom idrotten. Civilsamhällesorganisationer kritiserade regeringen och idrottsförbunden för att inte ha vidtagit åtgärder för att säkerställa att den nya lagen efterlevs.

Gemensam vårdnad erkänns inte, varför många barn förlorar kontakten med den ena föräldern efter en skilsmässa. Människorättsorganisationer uppskattar att 150 000 barn förvägras kontakt med den ena föräldern varje år. I ett internationellt uppmärksammat fall i Tokyo 2021 hungerstrejkade en fransk medborgare i tre veckor i protest mot att inte ha fått träffa sina barn sedan 2018. Problem med verkställighet av vårdnadsbeslut har uppmärksamrats efter flera fall där den ena föräldern har beviljats

vårdnad och den andra föräldern vägrat att rätta sig efter domstolens beslut. Lagstiftningen säkerställer inte betalning av underhåll till barnet om föräldrarna vid en skilsmässa inte når någon uppgörelse, vilket kan leda till en svår ekonomisk situation för barnet och den förälder barnet lever med. Japan har anslutit sig till Haag-konventionen om bortförande av barn. Landets lagstiftning gynnar dock japanska medborgare i fall då barn bortförs av den ena föräldern i ett internationellt äktenskap.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Diskriminering på grund av ras är förbjuden enligt grundlagen men det finns ingen allmän lagstiftning som förbjuder all form av diskriminering på grund av nationalitet, etnicitet eller härkomst. Vidare saknas en lagstadgad definition av rasdiskriminering och det finns inte något nationellt organ som arbetar för att motverka sådan diskriminering.

FN:s specialrapportör om rasism har konstaterat att olika former av diskriminering och främlingsfientlighet förekommer mot personer som tillhör minoriteter, bland annat mot etniska koreaner, personer som tillhör den kastliknande minoriteten *burakumin* och urfolket *ainu*. Först år 2018 erkände regeringen *ainu* som ett urfolk, vilket formellt innebär ett utökat skydd. Skyddet för deras rättigheter, inklusive deras rätt till land och naturresurser, är dock alltjämt otillräckligt. Skillnader i utbildningsnivå, inkomster och levnadsförhållanden jämfört med den övriga befolkningen kvarstår.

En lag mot diskriminering av *burakumin* trädde i kraft 2016. *Burakumin* har traditionellt arbetat med sysslor som ansetts orena (såsom slaktare och läderarbetare) och har sedan århundraden utsatts för diskriminering. Vissa företag rapporteras fortfarande köpa förbjudna listor med namn på tidigare *burakumin* för att undvika att anställa av personer med sådan härkomst. Det finns stora socioekonomiska skillnader mellan *burakumin* och den övriga befolkningen.

Civilsamhällesorganisationer på den japanska ögruppen Ryukyuöarna (vars huvudö är Okinawa) har under många år verkat för att *ryukyu*folket ska få samma formella erkännande som *ainu*. Trots deras unika etnicitet, historia, kultur, språk och traditioner erkänner inte Japan *ryukyu*folket

som ett urfolk. Detta har kritiserats av såväl FN:s kommitté för mänskliga rättigheter som kommittén för avskaffande av rasdiskriminering. Unesco listar *ryukyuspråken* i sin världsatlas över hotade språk och FN-kommittéerna har uppmanat Japan att vidta åtgärder för att bättre skydda rättigheterna för personer som tillhör urfolk.

Personer som tillhör minoriteter är kraftigt underrepresenterade i de politiska institutionerna. Diskriminering av personer som tillhör minoriteter är också påtaglig avseende ekonomiska och sociala rättigheter. Den tar sig uttryck bland annat i marginalisering på bostads- och arbetsmarknaden samt i utbildningssystemet.

Diskriminering av personer som tillhör den koreanska minoriteten är vanligt förekommande. Antikoreansk hatretorik har förekommit i många år och har föranlett kritik från FN:s kommitté för avskaffande av rasdiskriminering. En lag om avskaffande av rasistisk hatpropaganda antogs 2016 men dess tillämpningsområde är mycket begränsat. Lagen har kritiserats för att vara verkningslös, eftersom den inte stadgar några påföljder och inte heller innebär något förbud mot hatpropaganda. I december 2019 antog staden Kawasaki, som första stad i Japan, en lokal lag mot hets mot folkgrupp och hatbrott. Lagen trädde i kraft i juli 2020 och inkluderar konkreta påföljder, upp till 500 000 yen i böter. Kawasaki har en betydande koreansk minoritet. Under flera år har högerextrema anti-koreanska grupper hållit regelbundna demonstrationer i Kawasaki.

Hbtqi-personers åtnjutande av mänskliga rättigheter

Det finns inget förbud mot samkönade sexuella handlingar, men specifik lagstiftning som skyddar hbtqi-personers rättigheter saknas. Det finns till exempel inget lagstadgat förbud mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet. Hbtqi-organisationer verkar fritt i samhället och en ökad aktivitet har noterats det senaste årtiondet. Pridefestivaler hålls årligen i Tokyo, Osaka, Fukuoka och Sapporo.

Det finns få offentliga personer i det japanska samhället som är öppet homosexuella. Förändringar i medias porträttering av hbtqi-personer de senaste åren har dock välkomnats av organisationer som arbetar med frågan. Enligt *Human Rights Watch* förekommer mobbing av hbtqi-

personer i skolan. De som försöker rapportera mobbingen till skolpersonal uppges inte sällan själva skuldbeläggas eller utsättas för ytterligare kränkningar.

Enligt hbtqi-organisationer har pandemin medfört att många unga hbtqi-personer känt sig mer utsatta, då mötesplatser inte längre varit tillgängliga. Undersökningar genomförda av hbtqi-organisationer visar att 70 procent av unga hbtqi-personer känt sig otrygga i hemmet under pandemin.

För att transpersoner ska kunna genomgå könskorrigering krävs att de först får diagnosen könsidentitetsstörning och sedan genomgår sterilisering.

Det finns ingen allmän partnerskapslagstiftning och samkönade äktenskap tillåts inte. 147 städer omfattande 40 procent av befolkningen tillåter registrering av samkönade par. I juni 2021 fann en domstol att förbudet mot samkönade äktenskap stred mot grundlagen efter att ett samkönat par lämnat in en stämningsansökan. Liknande rättsfall pågår i flera städer. Enligt en opinionsundersökning i december 2020 stödde 82 procent av de tillfrågade i åldern 20-59 år samkönade äktenskap. Andra undersökningar visar att stödet bland befolkningen som helhet är 65-70 procent. Samtliga politiska partier, utom regeringspartiet LDP, stödjer samkönade äktenskap.

Flyktingars och migranters rättigheter

Japan har ett mycket lågt flyktingmottagande. En restriktiv tolkning av flyktingkonventionen och en snäv definition av flyktingbegreppet gör att få personer beviljas asyl. År 2020 ansökte 4 000 personer om asyl, en kraftig minskning på grund av pandemin. Av dessa beviljades 47 ansökningar. 2021 evakuerades cirka 500 afghanska medborgare som arbetat för den japanska ambassaden i Kabul och andra japanska myndigheter i Afghanistan till Japan och gavs temporära uppehållstillstånd. Efter militärkuppen i Myanmar i februari 2021 meddelade den japanska regeringen att burmesiska medborgare i Japan automatiskt skulle få sina uppehållstillstånd förlängda tills vidare.

Civilsamhällesorganisationer och FN:s kommitté mot tortyr har riktat kritik mot att asylprocessen tar för lång tid och att asylsökande hålls frihetsberövade under mycket lång tid. Långa perioder av frihetsberövande och dåliga förhållanden på förvarsanstalterna har lett till omfattande hungerstrejker. I september 2020 hungerstrejkade 198 personer på migrationsförvar runt om i landet. I augusti 2020 fann FN:s råd för mänskliga rättigheters arbetsgrupp för godtyckliga frihetsberövanden att den japanska regeringens frihetsberövande av en iransk och en kurdisk asylsökande i fem år var godtycklig och saknade grund. Nuvarande lagstiftning stadgar inte någon borte tidsgräns för hur länge migranter och asylsökande kan hållas i förvar. Det japanska advokatsamfundet har uppmanat regeringen att revidera immigrationslagstiftningen, men än så länge har inga åtgärder vidtagits.

Civilsamhällesorganisationer har länge dokumenterat och rapporterat om övergrepp på immigrationsmyndighetens förvar. I mars 2021 avled en 33-årig lankesisk kvinna som hållits på Nagoyas immigrationsmyndighets förvar sedan augusti 2020. Immigrationsmyndighetens egen undersökning påvisade allvarliga brister i tillhandahållande av sjukvård och att kvinnan nekats medicinsk tillsyn trots att hon vid upprepade tillfällen begärt detta. Det japanska advokatsamfundet har pekat på bakomliggande problem som att alla personer som ska utvisas automatiskt tas i förvar och att det saknas en oberoende prövning av huruvida frihetsberövandet är nödvändigt.

Japan har en mycket begränsad invandring men antalet migranter har ökat, även om pandemin medfört att ökningen stannat av. Det förekommer rapporter om overtidsarbete, tvångsarbete och övergrepp mot migranter. De statliga lärlings- och utbildningsprogrammen används ofta för att förmedla billig arbetskraft. I många fall vågar utsatta migranter inte rapportera om våld, övergrepp eller exploatering av rädsla för att förlora jobb eller arbetstillstånd.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Det finns flera lagar som syftar till att avskaffa diskriminering mot personer med funktionsnedsättning och skydda deras mänskliga rättigheter. I praktiken är dock personer med funktionsnedsättningar

tillgång till arbete, utbildning och olika samhällstjänster begränsad. Ansträngningar görs för att anpassa offentliga platser samt arbetsmiljöer och bostäder för personer med funktionsnedsättning, men tillgängligheten förblir begränsad på många platser. Enligt lag måste nya byggnader tillgänglighetsanpassas.

2016 antogs en lag mot diskriminering av personer med funktionsnedsättning som fordrar att arbetsgivare gör rimliga ansträngningar för att anpassa arbetsmiljö och arbetssätt till personer med funktionsnedsättning. Lagen har dock kritiserats för att sakna tydlig definition av vad diskriminering är, samt för att den inte tydligt anger hur långt arbetsgivarens skyldigheter sträcker sig.

Enligt lagen om anställningsfrämjande av personer med funktionsnedsättning måste en viss andel av arbetsstyrkan på arbetsplatser med mer än 50 anställda inom både offentlig och privat sektor utgöras av personer med funktionsnedsättning. Arbetsgivare som inte följer detta riskerar böter, men bötessummorna är låga.

Psykisk funktionsnedsättning är stigmatiserat och det finns brister i vården av personer med psykisk funktionsnedsättning, särskilt inom kriminalvården. Mediciner för behandling av till exempel depression omfattas inte av det nationella sjukförsäkringssystemet.

VII. EXEMPEL PÅ SVENSKT OCH INTERNATIONELLT ARBETE RÖRANDE MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER, DEMOKRATI OCH RÄTTSSSTATENS PRINCIPER I JAPAN

Sverige arbetar aktivt inom områden som jämställdhet och demokrati samt för avskaffandet av dödsstraff i Japan, både genom EU och bilateralt. Sverige verkar också för hbtqi-personers rättigheter. Arbetet bedrivs genom offentlig diplomati, seminarier och webinarier, sociala medier och andra kanaler, samt genom påverkansarbetet gentemot beslutsfattare. Regeringens demokratisatsning, som går ut på att Sverige i alla sammanhang ska stå upp för demokratiska principer, arbeta för att stärka demokratin och uttrycka kritik när den brister, genomförs också i Japan.

EU-kretsen har lokalt tagit fram en strategi för mänskliga rättigheter 2021-2024. Denna fokuserar på dödsstraff, fängelsevillkor, jämställdhet, icke-diskriminering och civilsamhället. Genom det ekonomiska partnerskapsavtalet och det strategiska partnerskapsavtalet mellan EU och Japan har dialogen om mänskliga rättigheter och demokrati fördjupats.

Japan samarbetar nära med FN och specialrapportörer tillåts komma in i landet. Flera FN-organ finns på plats, liksom organisationer som Rädda Barnen och *Amnesty International*.

VIII. RATIFICERING AV CENTRALA KONVENTIONER OM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER¹

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (*International Covenant on Civil and Political Rights, ICCPR*) ratificerades år 1979. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt och det fakultativa protokollet om avskaffandet av dödsstraffet är Japan inte part till.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (*International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, ICESCR*) ratificerades år 1979. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt är inte Japan part till.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering (*International Convention on the Elimination of All Forms of Racial Discrimination, ICERD*) ratificerades år 1995.

Konventionen om avskaffandet av all slags diskriminering mot kvinnor (*Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, CEDAW*) ratificerades år 1985. Det fakultativa protokollet om enskild klagorätt är inte Japan part till.

---

¹ Det finns viss skillnad i att ansluta sig och ratificera men detta skiljer man inte på i dagligt tal. Vi ska inte skilja på detta i bilagorna utan vid ratificering skrivs ratificerades år XXXX, vid undertecknande (inte: signerades) men ej ratificerad skrivs undertecknade år XXXX, har inte ratificerats. Har landet varken undertecknat eller ratificerat skrivs X är inte part till.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, (*Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment, CAT*) ratificerades år 1999. Det fakultativa protokollet om förebyggande av tortyr är Japan inte part till.

Konventionen om barnets rättigheter, (*Convention on the Rights of the Child, CRC*) ratificerades år 1994. Det fakultativa protokollet om indragning av barn i väpnade konflikter och det fakultativa protokollet om försäljning av barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2004 respektive år 2005.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning (*Convention on the Rights of Persons with Disabilities, CRPD*) ratificerades år 2014.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden (*International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearance, ICED*) ratificerades år 2009.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning (*Convention Relating to the Status of Refugees, 1951 Refugee Convention*) ratificerades år 1981. Det tillhörande protokollet ratificerades år 1982.

Romstadgan för Internationella brottmålsdomstolen (*Rome Statute of the International Criminal Court*) ratificerades år 2007.